

DENİZLİ-HONAZ'A YAPILAN MÜBADELE GÖÇÜ

Ercan HAYTOĞLU*

Özet

Yunanistan'ın Manastır Vilayeti, Grebene Kazası, Vraşno ve Kastro köylerinde yaşayan insanlar, Lozan Konferansında alınan kararlar doğrultusunda mübadil olmuşlar ve zorunlu göçün bir parçası haline gelmişlerdir. Zorlu bir göçün ardından İzmir'e getirilen Grebene mübadillerinin, Malatya'da iskân edilmeleri planlanmış iken, son anda gerçekleşen bir değişiklik ile Denizli ve Honaz'da iskânlarına karar verilmiştir. Denizli'ye mübadele dönemi olarak ele aldığımız 1924–1930 yılları arasında gelen 529 haneden 82 hanenin Honaz'da yerleştirilmesi planlanmış ise de 70 hane Honaz'da iskân olunmuştur. Honaz'a geldikten sonra karşılaştıkları birçok sorunu zaman içerisinde aşmış olan mübadiller, Honaz'ın heterojen yapısının homojenleşmesine etki yapmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mübadil, Honaz, Grebene, Vraşno, Kastro.

THE EXCHANGE IMMIGRATION TO DENİZLİ-HONAZ

Abstract

The people who had in the villages of Vraşno and Kastro, Grebene district, Manastır city became emigrant and a part of necessary migration in accordance with decisions taken in Lozan Conference. After the though migration Grebene emigrants to the İzmir, they were decided first to be accommodated in Malatya. However they were decided to be accommodated to Denizli and Honaz with some changes on the decisions. While planned that 82 of 529 households would be placed to Honaz between 1924–30, only 70 households had been dwelt to there. After solving mach of the problems encountered after coming to Honaz, emigrants affected to the homogenization of the heterogenic situation of Honaz.

Key words: Emigrant, Honaz, Grebene, Vraşno, Kastro.

Giriş

Balkanlardan göç uzun yıllar sürmekle birlikte Balkan Savaşları döneminde farklı bir boyut kazanmıştır. Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki varlığı Balkan Savaşları ile oldukça sınırlanmış ve Balkanlarda kurulan yeni devletler etnik homojeniteyi oluşturmak, nüfuslarını artırmak amacıyla azınlıkları göçe zorlamışlardır. Balkan

---

* Yrd. Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

ölkelerinin her birinde oluşan bu beklenti nüfus mübadelesi anlaşmalarını gündeme getirmiřtir¹.

I.Dünya Savaşı öncesi 1913'te Bulgaristan ile yapılan anlaşma, Yunanistan'a da teklif edilmiş ve Yunanistan ile mübadele anlaşması yapılmıştır. I.Dünya Savaşı'nın başlaması ile anlaşma onaylanmamış ve uygulamasına geçilememiřtir².

I.Dünya Savaşı'nın yarattığı sıkıntılar daha bitmeden Yunanlıların 15 Mayıs 1919'da Batı Anadolu bölgesinin işgaline başlaması üç yıl devam eden bir savaşı beraberinde getirmişti. Başkomutanlık Meydan Muharebesi'nin kazanılmasının ardından çok sayıda Rum Batı Anadolu Bölgesi ile İstanbul'dan Yunanistan'a göç etmiřtir³.

Yunanistan, o günkü nüfusunun dörtte birine ulaşan bir milyona aşkın göçmeni iskân etmekte zorlanmış, bu nedenle Lozan Barış Konferansı'nda gündeme gelen zorunlu mübadele yaklaşımını ilgiyle karřılamıřtır⁴. Lozan Barış Konferansı'nda 30 Ocak 1923'te Türkiye ile Yunanistan arasında "Türk ve Rum Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol" imzalanmıřtır⁵. Bu sözleşme ve protokol Milli Mücadele sonunda Anadolu'yu terk eden 1,5 milyon Rum'un yerine 500.000 civarında Makedonyalı Türkün Anadolu'ya göçünü getirmiřtir⁶.

Yunan ordusu savaşı kaybetmenin ve geri çekilişin psikolojisi ile geçtiğı yerleri yakıp yıkarken, Anadolu Rumları'da Türk halkının misilleme yapabileceğı endişesiyle yaşadıkları yerleri hızla terk etmeye bařlamıřlardır⁷. Denizli'ye bağlı o dönemde nahiye olan Honaz, Milli Mücadele döneminde fiilen işgal görmese de Rumların terk ettikleri bir yerleşim yeri olmuřtur⁸.

¹ Fuat Dündar, *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918)*, İletişim Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 2002, s.66.

² Bayram Akça, "Lozan Barış Antlaşması'ndan Sonra Balkan Ölkelerinden Muğla Vilayetine Gelen Muhacirler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XVII, S. 51, Kasım 2001, s.785; Hikmet Öksüz, "Türk-Rum Nüfus Mübadelesi'nin Sebep ve Bazı İstisnaları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XVI, S. 48, Kasım 2000, s.754. Dündar, a.g.e., s.67. Baskın Oran, *Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu*, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları:2, Ankara, 1986, s.46,

³ Akça, a.g.m., s.785.

⁴ Oran, a.g.e., s.46. Sadece Türkiye'den değil, Bulgaristan ve Rus İhtilali üzerine Rusya'dan göç alan Yunanistan sıkıntı içerisine girmiştir. Nedim İpek, *Mübadele ve Samsun*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2000, s.27.

⁵ İsmail Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasi Andlaşmaları (1920-1945)*, C.1, Türk Tarih Kurumu yayını, Ankara, 1983, s.176-183, Seha L. Meray (Çev.), *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar-Belgeler*, C.1, Kitap. 2, Yapı Kredi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, (Basım Tarihi yok), s.17-22.

⁶ Kemal Arı, "Mübadele Göçmenlerini Türkiye'ye Taşıma Sorunu ve İzmir Göçmenleri (1923-1924)", *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, C.I, Sayı 1, Yıl:1991, İzmir, s.14-15. Göç ettirilen mübadillerin konusunda kaynaklarda farklı sayılar verilmektedir.

⁷ Ayhan Aktar, "Nüfusun Homojenleştirilmesi ve Ekonominin Türkleştirilmesi Sürecinde Bir Aşama: Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi, 1923-1924", Hazırlayan Renee Hirschon, *Ege'yi Geçerken 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi*, (Çev: Müfide Pekin-Ertuğ Altınay), Bilgi Üniversitesi Yayınları:95, İstanbul, 2005, s.131. 1922'de Batı Anadolu'nun birçok yerinden Rumlar göç etmişlerdi. Mübadillerin gelişi ise 1924 yılında mümkün olabilmiştir.

⁸ Honaz nahiyesi 1987'den itibaren ilçe olmuştur.

Mübadele Hazırlıkları Ve Uygulaması

1 Mayıs 1923'ten itibaren Türkiye'de kalan İstanbul dışındaki Rum-Ortodoks Türk uyrukları ile Batı Trakya dışındaki Yunanistan topraklarında yerleşik bulunan Müslüman Yunan uyruklarının değişimi kararlaştırılmıştır⁹. Hükümet, 17 Temmuz 1923 tarihinde yayınladığı kararname ekinde Türkiye'ye; Dırama, Kavala, Serez, Kozana, Grebene, Naslıç, Kesriye, Kayalar, Karaferye, Vodine, Katerin, Alasonya, Langaza, Demirhisar, Gevgilin, Yenice Vardar, Karacaabat, Zeytuncü, Selanik ve Ksendire gibi yerlerden mübadillerin gelmesi ve Samsun, Adana, Malatya, Amasya, Tokat, Sivas, Manisa, İzmir, Denizli, Çatalca, Tekirdağ, Karaman, Niğde, Antalya, Silifke, Ayvalık, Edremit ve Mersin havalisine yerleştirilmelerine yer vermiştir¹⁰.

Mübadele başlatılabilmesi için Sözleşmenin imzalanması ancak 25 Ağustos 1923'te gerçekleşmiştir¹¹. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti sözleşmenin 11.maddesi gereğince mübadele işlemlerinin yürütülmesi için bir komisyon kurulması kararına uygun olarak TBMM'nin 28 Ağustos 1923 günü oturumunda "muhtelit komisyon" adında bir komisyon kurulması kararını almıştır¹². 13 Ekim'de "Mübadele İmar ve İskân Vekâleti" kurulmuş ve 8 Kasım 1923'te 363'nolu "Mübadele, İmar ve İskân Kanunu" nu kabul edilmiştir¹³.

İmar İskân Vekâleti göçmen yerleştirme yörelerini on bölgeye ayırmış, Denizli Dördüncü bölge içerisinde yer almıştır¹⁴.

Türkiye ve Yunanistan arasında mübadeleden kaynaklanan birçok sorunlar çıkmış ve yaşanan birçok gerginlikten sonra 10 Haziran 1930'da Ankara'da imzalanan antlaşmayla sorunların aşılması mümkün olabilmıştır¹⁵.

Mübadele İle Honaz'a Yapılan Göç

Denizli'ye 1912'den 1998'e kadar yurt içinden ve yurt dışından toplam 2092 hane göç etmiştir. Bu göçler ile Denizli'ye 313 hane Türkiye içinden, 1116 hane

⁹ Arı, a.g.e., s.1, Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih*, 3.Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1985, s.452. Belli, Karma Komisyonun 1 Mayıs 1923 tarihinde organizasyon yapılamayacağından, organizasyonun yapılabilmesi için mübadele başlangıç tarihinin 1 Mayıs 1924'e ertelendiğini belirtmektedir. Mihri Belli, *Türkiye Yunanistan Nüfus Mübadelesi, Ekonomik Açıdan Bir Bakış*, (Çev: Müfide Pekin), Belge Yayınları, İstanbul, 2004, s.30.

¹⁰ Ramazan Tosun, "Lozan ve Azınlıklar", <http://www.atam.selcuk.edu.tr/makaleler/ATA%2010/rtosun10.htm>. (Erişim Tarihi: 20 Temmuz 2006)

¹¹ Öksüz, a.g.m., s.758.

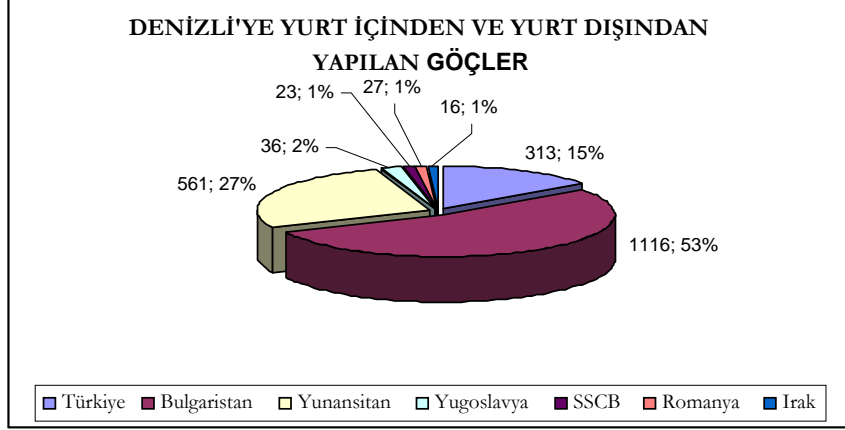
¹² Akça, a.g.m., s.786, Arı, a.g.m., s.23.

¹³ Arı, a.g.m., s.24. Vekalet, mübadele ile gelecek muhacirlerin işlemlerinin temini, iskan bölgelerinin belirlenmesi ve ülkenin harap yerlerinin imarı amacıyla kurulmuş ve başına İzmir Mebusu Mustafa Necati Bey getirilmiştir. Kemal Arı, *Büyük Mübadele, Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 3.Baskı, İstanbul, 2003, s.160. İmar ve İskân Vekâleti 11 Aralık 1924 tarihinde kabul edilen 529 Sayılı yasayla kaldırılmıştır. Bu vekâletin görevleri Dâhiliye Vekâletine bağlı İskân Müdüriyet-i Umumiyesi tarafından sürdürülmüştür.

¹⁴ İskân mıntakaları ihtiyaç doğrultusunda birkaç kez değiştirilmiştir. Denizli ilk belirlenen 17 Temmuz 1923 tarihli İcra Vekilleri Heyeti Kararname'sinde 8 iskân mıntakası içerisinde 5. bölgede, sonra 10'a çıkarılan iskân mıntakasında (adı geçmese de) 4. mıntaka içerisinde yer almıştır. İpek, a.g.e., s.41-42.

¹⁵ Uçarol, a.g.e., s. 453, Soysal, a.g.e., s.391.

Bulgaristan'dan, 561 hane Yunanistan'dan, 36 hane Yugoslavya'dan, 23 hane Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nden, 27 hane Romanya'dan ve 16 hane Irak'tan gelmiřtir¹⁶.

Bulgaristan'dan Denizli'ye gelen göç hanelerinin ardından, dış göçler içerisinde Yunanistan'dan gelen göç haneleri sayıca önemli bir yere sahip bulunmaktadır. Yunanistan'dan Denizli'ye 1912 yılından 1956 yılına kadar farklı yıllarda göçler yaşanmıştır¹⁷.

Yunanistan'dan Denizli'ye mübadele dönemi olarak değerlendirilen 1924–1930 arasında 460 mübadil hanesi gelmiştir. Bu hanelerden 82 mübadil hanesi Honaz'a yerleştirilmiştir. Honaz'a yerleşen 12 hane kısa bir süre sonra buradan ayrılarak Denizli Merkez'e bağlı Korucuk köyüne gitmiştir. Honaz'a 70 mübadil hanesi ile toplam 274 kişi yerleşmiştir¹⁸. Denizli İşkân Müdürlüğü'nün İmar ve İşkân Dördüncü Müntaka Umum Müdürlüğüne gönderdiği raporunda ise Honaz'da 70 hanede 284 nüfusun iskân edildiğine dair bilgi verilmektedir¹⁹.

¹⁶ Denizli Bayındırlık İl Müdürlüğü, *Denizli Göçmen Döküm Cetveli*. Bu cetvelde sadece 1 kişi önce Hindistan'dan Samsun'a ve oradan da Denizli'ye gelmiştir. Döküm cetvelinde toplam 2088 kişi yer almaktadır. Döküm cetveline göre 556 Yunanistan'dan gelen göçmen görünürken şu anda Bayındırlık İl Müdürlüğü arşivinde bulunan dosyaların tek tek incelenmesi ile sayı 564'e çıkmış, ancak 3 hanenin harikede olduğu halde Yunanistan'dan gelen mübadiller arasında yer verildiği görülmüş ve bu üç hane çıkarıldıktan sonra toplam olarak 561 hane kalmıştır. *Denizli Bayındırlık İl Müdürlüğü Arşivi*, Klasör 1-23.

¹⁷ Bu bilgiler Denizli Bayındırlık İl Müdürlüğü, *Yunanistan Muhacirleri Esas Kayıt Defteri* ve Denizli Göçmen Döküm Cetveli'ne göre tespit edilmiştir.

¹⁸ Honaz'da yerleşmiş görünen İbrahim oğlu İsmail ve Abidin oğlu İsmail isimleri Döküm Cetveli'nde yer almakta, fakat Yunanistan Muhacirleri Esas Kayıt Defterinde yer almamaktadır.

¹⁹ Honaz'da yerleşenlerin Grebene kazası, Vraşno ve Kastro köyleri mübadilleri oldukları belirtilmektedir. *BCA* (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi) 272-11-19-91-18. Bayındırlık İl Müdürlüğü, Denizli Göçmen Döküm Cetveli'nde Honaz'da 71 hane 280 nüfus iskan edildiği görülmektedir. Bayındırlık İl Müdürlüğü, Yunanistan Muhacirleri Esas Kayıt Defteri'nde 70 hanenin kaydı bulunmaktadır. Yalçın, "...Mübadelede Vraşno ve Kastro köylerinden tam 65 hane Honaz Hisar Mahallesi'ne iskân edilmiş..." demektedir. Yalçın, a.g.e., s.263, 1916 Grebene kazası Kastro köyü doğumlu Bilö oğullarından Zekeriya oğlu Mustafa

Honaz'a Yunanistan'dan gelen mübadil hanelerinin 69'u Grebene kazasının Vraşno ve Kastro köylerinden, bir hanede Samakol'dan gelmiştir²⁰. Denizli'nin diğer yerleşim yerleri yoğun bir göçe sahne olmamıştır. Honaz'dan göç eden Rumların yerine, mübadele ile Yunanistan'dan gelen göçmenlerin iskânı sağlanmıştır²¹.

Grebene'den Honaz'a Mübadillerin Yolculuğu

Yunan ordusunun geri çekilişi sürecinde Anadolu Rumları'da Yunan ordusu ile yaşadıkları yerleri terk ederek Yunanistan'a gitmeye başlamışlardır. Yunanistan beklemediği bir anda Anadolu'dan gelen önemli bir göç dalgası ile karşı karşıya kalmıştır. Yunan hükümeti, Yunanistan'a gelen bu göçmenlerin iskânı için en kolay yolu tercih etmiş ve Türk ailelerin bir kısmının evlerini boşalttırarak göç eden Rumları bu evlere yerleştirmiştir. Yunan hükümeti bu Rum göçmenleri üretime katmak için de, Türklere ait hayvanların ve arazilerin yarısına el koymuştur.

Honaz'a gelen mübadillerin yaşadığı Vraşno ve Kastro köyleri de Anadolu'dan gelen Rumların iskân edildiği köyler olmuştur. Kastro ve Vraşno köylerine gelen Rum göçmenlere iskân imkânı oluşturmak için köydeki Türk aileleri, Yunan görevlilerin belirlediği Türk evlerinde iki üç aile olarak bir araya getirilmişlerdir. Türkler birkaç aile bir evde sıkıntı içerisinde yaşamak durumunda kalırken, boşaltılan evlerine Rum göçmenler yerleştirilmiştir. Rum göçmenlerin geçimlerini sağlamak amacıyla Türklerin evlerinde bulunan ineklerin, öküzlerin, keçilerin, koyunların ve tarlaların yarısına el konulmuştur. Mübadele gerçekleşmeden Kastro ve Vraşno köylerinde Anadolu'dan gelen Rumlar ile bu köylerde yaşayan Türkler 5-6 ay kadar birlikte yaşamışlardır²².

Lozan Antlaşması ile Türkiye'deki Rumlar'ın Yunanistan'a, Yunanistan'daki Türklerin Türkiye'ye gelmesi kararının sonucu olarak; Batı Trakya dışında Yunanistan'da yaşayan Türkler, Türkiye'ye gelmeleri konusunda bilgilendirildikten sonra Türkiye'ye gelme hazırlıkları yapmaya başlamışlardır. Bir yandan taşınabilecek eşyalarını diğer taraftan Türkiye'de gerekli olacak mal beyannamelerini hazırlamışlardır. Kastro köylüleri, eşyalardan pahada ağır, yükte hafif olanları balyalar halinde bağlayıp hayvanlara yükledikten sonra ihtiyaçlar ile çocukları yüklenen hayvanlara bindirmişler ve kendileri de yaya olarak yıllar boyu yaşadıkları topraklarını arkalarında bırakarak 1 Mart 1924 günü yola çıkmışlardır²³.

Akan Vraşno'dan 39, Kastro'dan 37 hanenin Honaz'a yerleştirildiğini belirtmektedir. Akan bu konuda kendi hazırladığı listeyi esas almaktadır.

²⁰ 1924'de Samakol'dan bir hane olarak Honaz'a Abdullah oğlu Hüseyin'in 4 kişilik hanesi tarımsal iskânı olarak yerleştirilmiştir.

²¹ Yalçın'ın kitabında "...Zaten Honaz'ın en bitek, en sulak yerleri hep onlarındı. Burada Türk olarak biz, bi de Büyük Alan'ın üst yakasında Nalbantlar vardı. Gerisi Değirmen Yolu'ndan tutuver, ta Kaşaltı'na; ordan Emirazizli Köyü yoluna; ordan dönüver taa Pınarbaşı yoluna kadar buralar hep Rumlarındı..." denilmektedir. Yalçın, a.g.e., s.166.

²² 1919 Grebene kazası Vraşno köyü doğumlu Hafız Mehmet Emin kızı Kamile (Karabenli)Yeşilpınar, 1916 Grebene kazası Kastro köyü doğumlu Bilö oğullarından Zekeriya oğlu Mustafa Akan.

²³ 1916 Grebene kazası Kastro köyü doğumlu Bilö oğullarından Zekeriya oğlu Mustafa Akan.

Kastro mübadilleri hayvanları ile yaptıkları dört günlük bir yolculuktan sonra Karaferya'ya gelmişler ve burada birkaç gün çadırlarda kalmışlardır. Karaferya ile Selanik arasında demiryolu hattı bulunduğu için eşyalar vagonlara yüklenmiş ve mübadiller Selanik'e ulaşmak üzere yola çıkmışlardır. Mübadiller Selanik'e eşyaları ile aynı vagonlarda zorluklar içerisinde yaptıkları yolculuktan sonra ulaşmışlardır. Selanik'te eşyalar vapur iskelesine indirildikten sonra, vapurların gelmesi ve eşyaların yüklenmesine kadar geçecek sürede barınmaları için hazırlanan geçici barınma yerlerine götürülmüşlerdir. Mübadiller Selanik'te vapurun gelmesini iki haftaya yakın bir süre beklemişlerdir. Vapurun gelmesi ve eşyaların yüklenmesi ile mübadillerin vapurlara binmesine izin verilmiştir²⁴.

Vraşno mübadilleri ise, Vraşno'dan ayrılmalarından sonra bir gece Grebene'de kalmışlardır. Grebene'den Vryan'a gelen mübadiller, burada on gün kaldıktan ve aşaları yapıldıktan sonra Selanik'e gitmişlerdir²⁵. İki köyün ahalisi aynı vapur ile Selanik'ten İzmir'e doğru yola çıkarılmışlardır.

Vapurun hareketi ile Yunanistan'dan Türkiye'ye mübadillerin deniz yolculukları başlamıştır. Bu vapur yolculuğu sırasında da göçün dramı mübadilleri yalnız bırakmamıştır. Vapurda meydana gelen ölümlerin hastalıklara yol açabileceği endişesiyle vapurda jandarmalar tarafından sık sık ceset aramaları yapılmıştır²⁶.

Mübadiller iki gün süren deniz yolculuğunun ardından İzmir'e gelmişler ve Tepecik'te mübadiller için yeni inşa edilen barakalara yerleştirilmişlerdir. Görevliler tarafından yatak yorgan ve yiyecek verilen mübadiller iki haftadan fazla bir süre İzmir'de kalmışlardır. Bu vapurla gelen on üç köyün insanları Batı Anadolu'nun çeşitli yerlerine dağıtılmışlar ve en sona Kastro ve Vraşno köylerinin mübadilleri kalmıştır.

Kastro ile Vraşno köyü ahalisinin İzmir'de barakalarda en sona bırakılmaları, göçün kat'i olarak programlanmadığını gösteren bir gelişmeye de işaret etmektedir. Vraşno köyünden olup daha önce eğitim için köyünden ayrılmış olan ve daha sonra paşalık rütbesine kadar ulaşmış Vraşnolu Süleyman Paşa'nın İzmir'de bulunması ve iskân komisyonunda görevli olması, özellikle Vraşno ve Kastro mübadilleri için önemli bir gelişmeye yol açmıştır. Süleyman Paşa ve oğlu Murat Bey, Kastro ve Vraşno köylülerinin planlamaya göre Malatya'da iskâna tabi tutulmaları yönündeki karara rağmen, programa müdahale ederek Malatya yerine Honaz'a yerleştirilmeleri için girişimde bulunmuşlar ve bunda da başarılı olmuşlardır. Süleyman Paşa'nın oğlu Murat

²⁴ 1916 Grebene kazası Kastro köyü doğumlu Bilö oğullarından Zekeriya oğlu Mustafa Akan.

²⁵ 1919 Grebene kazası Vraşno Köyü doğumlu Hafız Mehmet Emin kızı Kamile (Karabenli) Yeşilpınar, 1916 Grebene kazası Kastro köyü doğumlu Bilö oğullarından Zekeriya oğlu Mustafa Akan.

²⁶ Mustafa Akan "Ne kadar yol aldığımızı bilmiyorum. Ben birkaç arkadaşıyla birlikte güverteye çıkmıştım. Vapurun nasıl gittiğini seyrediyorduk. Bir ara vapurun personelinden gelen sesler yükseldi; - Vapurda cenaze var, meydana çıkarın, yoksa vapur batacak, hepimiz öleceğiz. İster istemez sesin geldiği yere yöneldik. Küçük bir çocuk ölmüştü. Çocuğun cesedini meydana çıkardılar ve personelden kişiler güverteden çocuğun cesedini denize attılar. O an, şu an gibi gözlerimin önünde." demektedir. 1916 Grebene kazası Kastro köyü doğumlu Bilö oğullarından Zekeriya oğlu Mustafa Akan. Kamile Yeşilpınar'da vapurda ölenleri demirleyip denize attıklarını duydum ama gözümle görmedim, fakat jandarmaların arama yaptıklarını gördüm, büyüklerimin "Ölüleri saklamayalım." diye arıyorlar, dediklerini hatırlıyorum demektedir. 1919 Grebene kazası Vraşno Köyü doğumlu Hafız Mehmet Emin kızı Kamile (Karabenli) Yeşilpınar.

Bey'in daha önce Denizli Tavas'ta görev yapmış olması, Vraşno ve Kastro köylüleri için Honaz'ın arazi ve ikliminin uygun olduğunun düşünülmesi sonucuna yol açmıştır. Malatya'ya yerleştirilmeleri planlanan bu iki köy ahalisi bu nedenle İzmir'den iskân amacıyla Honaz'a gönderilmişlerdir²⁷.

Honaz'a gitmek üzere İzmir'den trene bindirilen mübadiller Honaz'a en yakın istasyon olan Böceli istasyonuna gelmişlerdir. Eşyalar indirilinceye kadar hava kararmış ise de mübadiller bir an önce yerleşecekleri Honaz'a ulaşmak isteğiyle harekete geçmişlerdir. Geç vakit olduğu halde eşyaların başında birkaç kişi bıraktıktan sonra yayan olarak bir an önce Honaz'a ulaşmak için hareket etmişlerdir. Böceli'den yürüyüş mesafesi iki saat olmasına rağmen ancak gençler geceleyin Honaz'a gelebilmişlerdir. İhtiyarlar Koyunaliler köyüne kadar gelebilmiş ve köy camiinde geceyi geçirmişlerdir. Bir kısmı ise Honaz'a yaklaşmakla birlikte Honaz'a gelememiş ve geceyi bahar soğuşunda tarlaların kenarında geçirmek durumunda kalmışlardır²⁸.

Honaz'a ikinci gün Koyunaliler köyü camiinde ve tarlalarda geceleyenlerde ulaşmışlar ve başlarını sokacak bir ev derdine düşmüşlerdir. 1 Mart 1924'te çıktıkları yolculuk Nisan başında tamamlanmış ve mübadiller 2 Nisan'da Honaz'a gelmişlerdir²⁹.

Denizli'de iskâna tabi tutulacak göçmenler Denizli'ye gelmeye başladıktan sonra önemli problemlerden biri göçmenlerin yerleştirilecekleri evlerin yetersizliği olmuştur³⁰. Mübadillerin iskânları Rumların terk ettikleri bugünkü Hisar mahallesinde var olan evler düşünülerek planlanmıştır. Ancak planlanan olmamış, mübadiller gelmeden çok önce yerli halk tarafından evlerin eşyaları alınarak, ahşap kısımları, kapı ve pencereleri sökülerek evler yağmalanmıştır³¹. Mübadiller, Honaz'a geldiklerinde başlarını sokacakları evler hayal ederlerken yerleşebilecekleri sağlam bir ev bile bulamamışlardır. Rumlardan kalan ve virane haldeki evlere bir devlet görevlisinin bilgisi ve yönlendirmesi olmadan girip yerleşmeye başlamışlardır. Mübadiller daha sonra kendilerine göre yerleştikleri bu harabe evlere resmen iskân olunmuşlardır. Honaz'da ilk başta bir kısım mübadil harap haldeki metruk haneler içerisinde oturulabilecek olan evlerde birden fazla aile olarak kalmak ve iskân edilmek durumunda kalmışlardır. Harap haldeki evlere yerleşmeye çalışan bu insanlar ilk başlarda birer ikişer oda tamir ederek evleriyle ilgilenmeye başlamışlardır. Herkes evleri tamir ederek yaşanılabilir bir hale getirmiştir. Mübadiller Vraşno ve Kastro köylerinde toprak damlı evde yaşamadıkları halde, Honaz'da birçoğu toprak damlı evlerde

²⁷ 1919 Grebene kazası Vraşno Köyü doğumlu Hafız Mehmet Emin kızı Kamile (Karabenli)Yeşilpınar.

²⁸ 1916 Grebene kazası Kastro köyü doğumlu Bilö oğullarından Zekeriya oğlu Mustafa Akan, Kamile Yeşilpınar, Honaz'a 60 hane olarak geldiklerini belirtmektedir. 1919 Grebene kazası Vraşno Köyü doğumlu Hafız Mehmet Emin kızı Kamile (Karabenli)Yeşilpınar.

²⁹ 1919 Grebene kazası Vraşno Köyü doğumlu Hafız Mehmet Emin kızı Kamile (Karabenli)Yeşilpınar.

³⁰ Ayfer Özçelik, "Denizli'de Mübadillerin İskânı", *Kafalı Armağanı* (Komisyon), Akçağ Yayınları, Ankara, 2002, s.404, 1916 Grebene kazası Kastro köyü doğumlu Zekeriya oğlu Mustafa Akan; Honaz'a geldiklerinde Rumlardan kalan evlerin yerli halk tarafından yağmalanmış ve ağaç aksamalarının sökülmesi olduğunu, mecburen bu harap evlere girmek zorunda kaldıklarını belirtmektedir.

³¹ Honaz'daki evler, 1922-1924 arasındaki boşluk döneminde yağmadan kurtulamamıştır. Evlerin varsa kiremitleri, kapı ve pencere doğramaları yağmalanmış, yerli halk tarafından ya kendi evlerinde kullanılmış ya da piyasada satılmıştır.

yaşamak zorunda kalmışlardır. Honaz'da Rumlardan kalan evlerin çok azı kiremit çatılı olup çoğu toprak damlı olduğu için bu kaçınılmaz bir durum olmuştur³².

Mübadelenin savaşlar dizisinden çıkmış, nüfus, tarım ve sanayi sayımları yapılmamış, arazileri kadaastro haritalarına henüz geçmemiş olan bir ülkede, arzu edilen şekilde iskân politikasına dönüştürülmesi mümkün olmamıştır. Her ne kadar planlama yapıldıysa da, birçok kararın ayaküstü alınması bir takım sıkıntıları da beraberinde getirmiştir³³.

Türkiye'den göç eden Rumların sayısı Türkiye'ye göç eden mübadele göçmenlerinin iki katı idi. Rumların Türkiye'de ancak yüzde otuzunun tarımla uğraşmış olmasına karşılık mübadele göçmenlerinin yüzde doksanının tarımla uğraşıyor olması, Türkiye'de tarım alanında iskânı zorlaştıran unsurlardan biri oldu³⁴. Honaz'a gelen mübadillerin hepsinin çiftçi olması bu bilgiyi destekleyen bir örnektir.

Mübadiller 1924 yılı baharında gelmelerine rağmen 1924 yılı mahsulü kendilerine verilmemiştir. Bu nedenle barınma sıkıntısı yanında beslenme sıkıntısı da daha başlangıçta kendisini göstermiştir. Kamile Yeşilpınar Honaz'daki ilk günün sabahında herkesin aç olduğunu, Belediye'den gelen görevlilerin iki kazan koydurarak pişirttikleri tarhana çorbası ve bulgur pilavı ile her haneye dağıttıkları ekmekler ile açlıklarını bastırdıklarını ifade etmektedir. Akan ise o günleri, “ Harabelere girdik, ama ne ekmek ne de yiyecek bir şey vardı. Çok muhtaç bir halde idik. Yokluk çekiyorduk. Hükümet 5-6 ay bize hazır ekmek verdi. Ekmeğin dağıtımında sıkıntı yaşamadık, ama ekmeğin kalitesi ile ilgili bir sıkıntı yaşandı. Yiyeceğimiz ekmekler Honaz'daki tek fırıncı Ekmekçi Sadık diye bilinen kişi tarafından yapılıyordu. Hükümet bu fırıncı ile anlaşmış. Denizli'deki un fabrikalarından un alınıp bu fırıncıya gönderiliyor, fırıncıda bütün muhacirlerin ekmek ihtiyaçlarını temin ediyordu. Herkes ihtiyacı kadar ekmeklerini fırından alıyor ve böylece ekmek ihtiyaçlarını temin etmiş oluyorlardı. Böyle devam ederken bir ara ekmekler bozuldu ve siyah çıkmaya başladı. Büyüklerimiz bu ekmekleri alıp Denizli valisine götürmüşler ve Vali bey'e;

—Vali bey bu ekmekler yenir mi? demişler.

Vali bey anlaşma yaptığı un fabrikası sahibi olan Külahçioğlu'nı çağırmış ve ekmekleri göstererek;

—Seninle ne konuştuk, niye kötü un veriyorsun? Niçin böyle bozuk un gönderiyorsun? demiş.

Külahçioğlu'da Vali bey'e;

—Ben yaptığımız anlaşmaya göre Honaz'a alfa yani birinci un gönderiyorum, demiş.

³² 1916 Grebene kazası Kastro köyü doğumlu Bilö oğullarından Zekeriya oğlu Mustafa Akan, 1920 Grebene kazası Vraşno köyü doğumlu Sabri kızı Zeynep Davran.

³³ Aktar, a.g.b., (adı geçen bölüm), s.140. Malatya'da iskanları planlanan Grebene mübadillerinin İzmir'den Honaz'a gönderilmeleri gibi.

³⁴ Arı, a.g.e., s.130, Mehmet Ali Gökaçtı, *Nüfus Mübadelesi, Kayıp Bir Kuşakın Hikayesi*, İletişim Yayınları, 2.Baskı, İstanbul 2004, s.245.

Tahkikat neticesinde unları fırıncı Sadık'ın değiştirdiği anlaşılmış. Bizden Vali beye şikâyete gidenler Vali bey'e;

—Bize öğünmemiş buğday verin, kendimiz değirmenlerde öğütür ve evlerimizde yapacağımız küçük fırınlarda, eskiden köylerimizde yaptığımız gibi kendi ekmeğimizi kendimiz pişiririz, demişler. Bundan sonra bizimkiler buğday almaya başladılar. Böylece ekmeğin işimiz hallolmuş oldu.”³⁵ sözleriyle anlatılmaktadır. Mübadillerin Honaz'da karşılaştıkları sıkıntılardan dolayı gidebilecekleri daha iyi yer arayışına girmişler ise de bu mümkün olmamıştır³⁶.

Beslenme sorununun alınan tedbirler ile çözüme ulaştırılmaya çalışıldığı dönemde, Honaz'da Ruamların bıraktıkları arazilerin taksimi işlemine de başlanmıştır. Arazilerin taksiminde hükümetin “adiyen iskân” kararı mübadilleri rahatsız eden hususlardan biri olmuştur. Mübadiller hükümetin aldığı “adiyen iskân” kararı gereğince mal rejimine tabi tutulunca, özellikle Yunanistan'da durumu iyi olan mübadiller bundan memnun olmamışlardır. Akan bu durumu şöyle değerlendiriyor; “ Aslında bizler mübadele ile geldiğimiz için orada bıraktığımız arazi kadar vermeleri lazımdı. Fakat öyle yapmadılar. Hükümet “adiyen iskân” diye bir kanun çıkardı ve herkese bir şekilde mal verdiler. Her hane reisine on dönüm tarla, nüfus başına da beş dönüm tarla, her haneye dokuzar dönüm bahçe verdiler. Eski memleketinde çiftlik sahibi hiç malı olmayan aynı aldı. Babam eski memleketimizde çiftlik sahibi idi. Orada malımıza mukabil mal verseler idi, burada da çiftlik sahibi olurduk. Nedenini bilmiyorum ama muhacirlere verdikleri mallar yani araziler eksik çıktı. Dokuzar dönüm diye verdikleri bahçeler yedişer dönüm çıktı. Tarlalarda beşer altışar dönüm eksik çıktı. O zamanda verilen yerler ile ilgili dönümlerin küçük olduğu söyleniyordu. 1937 yılında kadastro geçince apacık ortaya çıktı.”³⁷ Mübadillerin Denizli'ye gelmelerinden itibaren iskân işlerinden dolayı şikâyetlerinin arkası kesilmemiştir³⁸.

Honaz'a gelen mübadillerin Ruamlara ait hanelere iskân edildikleri, tamamının da iskân şeklinin tarımsal iskân olduğu ve kendilerine tarla ve bahçe verildiği görülmektedir³⁹.

³⁵ 1916 Grebene kazası Kastro köyü doğumlu Bilö oğullarından Zekeriya oğlu Mustafa Akan.

³⁶ Honaz'a gelmelerinden kısa bir süre sonra “Biz Honaz'da yapamayız. Dil bilen biri gitsin, bize uygun yerleşecek yer bulsun.” şeklinde istekler olmuş ve Muallim İsmail Efendi bu amaçla yeni yer araştırması yapmıştır. Muallim İsmail Efendi kısa bir süre sonra mübadillere yerleşebilecekleri en uygun yerin Honaz olduğunu söyleyerek bu yöndeki beklentilere son vermiştir. 1920 Grebene kazası Vraşno köyü doğumlu Sabri kızı Zeynep Davran.

³⁷ 1916 Grebene kazası Kastro köyü doğumlu Bilö oğullarından Zekeriya oğlu Mustafa Akan. Kamile Yeşilpınar, “Ona az, buna çok verildi.” diye o dönemde münakaşalar olduğunu ve bir süre dedikoduların eksik olmadığını söylemiştir. 1919 Grebene kazası Vraşno köyü doğumlu Hafız Mehmet Emin kızı Kamile (Karabenli) Yeşilpınar.

³⁸ Özçelik, a.g.m., s.403-404.

³⁹ Bayındırlık İl Müdürlüğü, *Yunanistan Muhacirleri Esas Kayıt Defteri*. Bkz. EK 1.

Hane Verilenler	1/3 Hane Verilenler	Hane Verilmeyen	Arsa	Tarla (Dönüm)	Bahçe (Dönüm)	Değirmen	Bağ (Dönüm)
57	10	3	3	2091	493	2	6

Honaz'a gelen mübadil hanelerden ikisine değirmen verilmiş olup, bir Rum'a ait olan Kemer değirmeni Hayrullah Ođ. Akif (Kulaksız)'a, Beş Değirmen diye bilinen diğer değirmen Bilö Numan oğlu İsmail'e verilmiştir⁴⁰.

Denizli Muhacirleri Esas Kayıt Defteri'nden dağıtımı yapılan arazilere (bahçe-tarla) bakıldığında, Honaz'da ikamet eden Rumların birçok arazinin geçmişteki sahibi buldukları görölmektedir.

Rumlardan kalan evlerin büyük çoğunluğu toprak damlı olup altı tanesi kiremit çatılı idi⁴¹. Evlerin tamamı iki katlı olup, alt katları depo, mahzen, ahır olarak kullanılıyordu. Evler taş, toprak ve ahşaptan inşa edilmişlerdi. Evler sosyal etkinlikler için büyük oda veya salonlara sahip değildi. Mübadiller, evlerin eski ve odalarının küçük olması ve artan nüfusu barındıramaması nedeniyle zamanla bu evleri terk ederek yeni yaptıkları evlerine yerleşmişlerdir.

Mübadillerin Denizli'de karşılaştıkları önemli sorunların başında iskânda yapılan kayırmalar, dil meselesi⁴² ve ekmek temininde yaşanan sıkıntılar gelmiştir⁴³. İskânda yapılan kayırmaların yarattığı rahatsızlık bir yana, bıraktıkları malların Türkiye'de karşılığını alabilmek için ailelerinin bulunduğu mal beyanının dikkate alınmaması, verilen arazilerin dönümlerinin kayıtlarda yer aldığı gibi olmayıp eksik verilmesi üzücü olmuştur⁴⁴. Göçmenler için ekmek temininde ve ekmeklerin dağıtımında da büyük sıkıntılar yaşanmıştır⁴⁵. Denizli'de ekmek ihtiyaçlarının tam ve zamanında karşılanamaması önemli bir sorun olmuştur. Ekmek dağıtımının zamanında karşılanamaması nedeniyle bir kısım mübadillerin aç kaldıkları görölmüştür. Bunun nedeni olarak müteahhidin hükümetten talep ettiği ekmek bedelini muntazam olarak alamayışı gösterilmiştir⁴⁶.

Yolculuk sırasında TBMM Tutanaklarına göre 269 kişi, karaya çıkar çıkmaz ölenlerin sayısı 9 kişi, çadır ve barakalarda da 870 kişi, iskân edilmelerinin ardından

⁴⁰ 1916 Grebene kazası, Kastro köyü doğumlu Bilö oğullarından Zekeriya oğlu Mustafa Akan. Bkz. Bayındırlık İl Müdürlüğü, *Yunanistan Muhacirleri Esas Kayıt Defteri*, s. 280 ve 289.

⁴¹ 1936 Honaz doğumlu Hafız Mehmet Emin oğlu Necdet Karabenli.

⁴² Mübadiller Honaz'a geldiklerinde muallim İsmail Efendi, Tahir Efendi ve Hafız Mehmet Efendi dışında kimse Türkçe bilmemektedir. 1919 Grebene kazası Vraşno köyü doğumlu Hafız Mehmet Emin kızı Kamile (Karabenli) Yeşilpınar, 1916 Grebene kazası Kastro köyü doğumlu Bilö oğullarından Zekeriya oğlu Mustafa Akan.

⁴³ Özçelik, a.g.m., s.400. Yalçın, a.g.e., s.185-187 ve 197.

⁴⁴ 1916 Grebene kazası Kastro köyü doğumlu Zekeriya oğlu Mustafa Akan.

⁴⁵ Ekmeklerin dağıtımının gece yarlarına kadar sürdüğü belirtilmektedir. *BCA*. 272-11-19-91-8.

⁴⁶ Özçelik, a.g.m., s.400.

ölenlerin toplam sayısı 3819 kişidir⁴⁷. Bugün hayatta olan mübadiller özellikle Türkiye'ye geldikten sonra Honaz'a yerleştikleri dönemde dikkat çekecek kadar çok ölüm olduğunu ve ölümlerin yaşlılar ve çocuklarda çok olduğu, iklim farklılığı ve sefaletten ölümlerin kaynaklandığı belirtilmektedir⁴⁸.

İskân Kanunu'nun Birinci maddesine göre göçmenlerin yerleştirilmelerinin ardından yardıma ihtiyaç duyanların beslenmeleri ve ihtiyaçlarının giderilmesi gerekiyordu. Göçmenlerin hemen hemen tamamı yardıma muhtaç durumda olduğu için "Yardıma muhtaç" tanımlaması yapmak kolay olmamıştır. Göçmenlerin büyük çoğunluğunun tarım alanında çalışacakları için ekim yapmalarından hasata, hatta ürünün pazarlanmasına kadar beslenmeleri bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye, savaş sonrası ekonomik yetersizliğin her alanda kendisini gösterdiği bir sırada bu göç yükünü de üstlenmek zorunda kalmıştır⁴⁹.

Mübadillerin yerleştirildikleri bölgenin Yunanistan'dayken ekip biçtikleri ürünleri yetiştirmeye elverişli olmaması ekonomik açıdan önemli sıkıntılar çekmelerine yol açmıştır⁵⁰. İlk yıl Honaz'dan Korucuk, Nazilli ve Tire'ye gidenler olmuştur⁵¹. Özellikle Denizli Honaz'da iskân edilen mübadiller verilen toprakların yetersiz kalması nedeniyle İzmir'e gidip Narlıdere, Seferhisar, Balçova, İnciraltı, Karabağlar'da tütün tarlaları ve sebze bahçelerinde çalışmak zorunda kalmışlardır. Herkes, İzmir'de yevmiye ile çalıştıkları işlerden elde ettikleri gelir ile uzun zaman geçinmeye çaba sarf etmişlerdir. Daha sonraları yavaş yavaş İzmir'de öğrendikleri bahçivanlığı Honaz'a getirerek uygulamaya başlamışlar ve bu sayede Honaz ve çevresinde ekonomik durumlarını geliştirmeye ve kalkınmaya başlamışlardır⁵².

Yerli halk mübadillere kötü davranmamış ve aralarında bir asayiş problemi yaşanmamış ise de mübadillere ilk geldikleri dönemlerde aşağılayıcı bazı sözler söyledikleri bilinmektedir⁵³. Honaz'ın yerlileri ile mübadiller yaklaşık kırk yıl kız alıp kız vermemişlerdir. Daha sonra mübadiller bir süre kız almışlar ama kız vermemişlerdir.⁵⁴ Ancak zamanla bu durum değişmiş ve karşılıklı kız alıp kız vermeye başlamışlardır⁵⁵.

⁴⁷ Arı, a.g.e., s.93.

⁴⁸ 1919 Grebene kazası Vraşno Köyü doğumlu Hafız Mehmet Emin kızı Kamile (Karabenli) Yeşilpınar, 1920 Grebene kazası Vraşno köyü doğumlu Sabri kızı Zeynep Davran, 1916 Grebene kazası Kastro köyü doğumlu Zekeriya oğlu Mustafa Akan; "1924'te biz geldiğimizde havaya uyum sağlayamayan, fukaralığa ve göçün yorgunluğuna dayanamayarak çok ölen oldu. Sayıyı hatırlamıyorum ama üç sene içinde bizim ailemizden babamın annesi, annem ve küçük kardeşim öldü." demektedir.

⁴⁹ Arı, a.g.e., s.128-129.

⁵⁰ Gökaçtı, a.g.e., s.199.

⁵¹ Akan; "Harun ağa diye biri vardı. Harun ağanın bir oğlu valilik yapmıştı. Onun oğlu daha önce gelmiş ve yerleşmişti. Oğlu, Harun ağa ve ailesini alıp Tire'ye götürdü. Buradan Korucuk'a da gidenler oldu" demektedir. 1916 Grebene kazası Kastro köyü doğumlu Zekeriya oğlu Mustafa Akan.

⁵² 1916 Grebene kazası Kastro köyü doğumlu Zekeriya oğlu Mustafa Akan.

⁵³ Bizim için "Bitli macurlar", "Macurlar insan yiyor" gibi sözler söylemişler. 1920 Grebene kazası Vraşno köyü doğumlu Sabri kızı Zeynep Davran, Mustafa Akan doğrudan duymamakla birlikte geldiklerinde dil bilmedikleri için "Cavurlar (Gâvur) gitti, cavurlar geldi." denildiğini işitmiş. 1916 Grebene kazası Kastro köyü doğumlu Zekeriya oğlu Mustafa Akan.

⁵⁴ 1916 Grebene kazası Kastro köyü doğumlu Zekeriya oğlu Mustafa Akan.

⁵⁵ Uzun yıllar kız alıp kız vermemenin ardında gelenekler önemli rol oynamıştır. Mübadil erkekler tarlada

Mübadil göçmenlerin gelmesiyle birlikte, Honaz'ın kültürel yapısı çok büyük ölçüde etkilenmemiş ise de, az da olsa farklı ibadethanelerin bulunduğu eski heterojen yapısının homojen bir kültürel yapısına dönüşmesinde etkili olmuştur.

Mübadiller Honaz'da bazı gelişmeler yaşanmasında etkili de olmuşlardır. 1924'te mübadiller Honaz'a geldiklerinde kıyafet olarak Honaz'ın yerlileri şalvar giyip kuşak kuşanırken, mübadillerin ceket pantolon giyiyor olmaları önemlidir⁵⁶. Honaz'a ilk defa İzmir'den öğrendikleri bahçıvanlığı getirmeleri, evlerin badanalanması yönünde örnek olmaları, taşımacılıkta zorluklara neden olduğu için kelter yerine kasa kullanmaları, yufka yerine evlerinde bulunan fırınlarda ekmek yapmaları Honaz'a yaptıkları katkılardır. Mübadillerin Honaz'da nakliyecilik açısından da katkıları olmuştur⁵⁷.

Mübadil-Muhacirlerin Günümüzdeki Durumu

Denizli'nin on altı kilometre doğusunda bulunan Honaz kazasında günümüzde beş mahalle bulunmaktadır. Bu mahalleler Yeni, Hisar, Haydar, Cumhuriyet ve Hürriyet mahalleleridir⁵⁸. Mübadil-muhacirlerin yaşadığı mahalle "Hisar mahallesi"dir. Mübadiller Honaz'a geldiklerinde mahallenin adı "İstiklal mahallesi" iken, Kastro köyünde yaşayanların gelir gelmez talepleri ile mahallenin adı "Hisar" olarak değiştirilmiştir⁵⁹. Hisar mahallesinde 1924'den itibaren günümüze kadar sırasıyla Mustafa Yeşilkaya, Mevlüddin İncekara, Mustafa Akan, Necdet Karabenli, Tahsin Özkan ve Hasan Akan mahalle muhtarlığı yapmışlardır⁶⁰.

1980 nüfus sayımına göre Honaz'ın nüfusu 5714, 1990 nüfus sayımına göre 6333, 1997 nüfus sayımına göre 7204, 2000 nüfus sayımına göre 7442'dir. Hisar mahallesinde ise iki yüz elli hanede 680 kişi yaşamaktadır⁶¹.

Hisar mahallesinde bir cami olup Hisar Camii kiliseden 1945–1948 tarihleri arasında camiye dönüştürülmüştür⁶². Hisar mahallesinde kahvehane bulunmaz iken mübadillere ait üç bakkal dükkânı ve Honaz çarşısında on bir işyeri bulunmaktadır⁶³.

çalışır iken mübadil kadınlar ve kızlar evde kalıp ev işleri, çocuk bakımı ve dokuma ile ilgilenmişlerdir. Honaz'ın yerli erkeklerinin tarlalarda çalışmaması ve kadınlarına kızlarına sert davranışları kız alıp kız vermemede etkili olmuştur. 1947 Honaz doğumlu Adil kızı Rabia (Tuskan) Akan.

⁵⁶ 1916 Grebene kazası Kastro köyü doğumlu Zekeriya oğlu Mustafa Akan.

⁵⁷ Mustafa Akan; "Hatta bir Cuma günü Müftü Ali Efendi diye bir Honaz Müftüsü;

—Gidin de macurlardan bahçıvanlığı öğrenin, onların çapaları dahi sizinkilerden değişik. Gidin de öğrenin" dediğini belirtmektedir. 1916 Grebene kazası Kastro köyü doğumlu Zekeriya oğlu Mustafa Akan.

⁵⁸ 1936 Honaz doğumlu Mehmet Emin oğlu Necdet Karabenli. Honaz'da 1930'larda Yeni, Hisar ve Haydar olmak üzere sadece üç mahalle bulunduğunu belirtmektedir.

⁵⁹ 1916 Grebene kazası Kastro köyü doğumlu Bilö oğullarından Zekeriya oğlu Mustafa Akan.

⁶⁰ 1960 Askeri müdahalesi ile mevcut muhtarların görevlerine son verilmiş ve bu dönemde soyadı hatırlanamayan öğretmen Osman Bey bir buçuk yıl muhtarlık yapmıştır. 1916 Grebene kazası Kastro köyü doğumlu Zekeriya oğlu Mustafa Akan, 1936 Honaz doğumlu Mehmet Emin oğlu Necdet Karabenli, 1945 Honaz doğumlu Mustafa oğlu Hasan Akan (Muhtar)

⁶¹ 1945 Honaz doğumlu Mustafa oğlu Hasan Akan.

⁶² 1916 Grebene kazası Kastro köyü doğumlu Zekeriya oğlu Mustafa Akan.

Mübadil-muhacirlerin hiçbiri geldikleri dönemde yerleştikleri ve iskân edildikleri evlerde yaşantılarını sürdürmemektedirler. Mübadil-muhacirlerin çoğu eski evlerini yıktırarak aynı yerinde veya yer varsa eski evlerini metruk bir halde bırakarak yan tarafında yaptıkları genelde iki katlı evlerde yaşamlarını sürdürmektedirler.

Mübadiller ve onların çocuklarının birçoğu memleketleri olarak gördükleri göç ettikleri topraklara büyük bir özlem içerisinde bulunmaktadırlar⁶⁴. Göç ederek geldikleri ve bugün yaşadıkları topraklarda karşılaştıkları güçlükler nedeniyle, bir kısmı adeta “Göç etmeseydik daha iyi olurdu.” diye iç geçirmektedirler. Hatta, sonraki yıllarda bu sıkıntılardan kaynaklanan psikolojik durum, “Biz oralarda ne malları, ne mülkleri bırakıp ta geldik.” cümleleriyle başlayan bir duygusallığa kendini kolayca bırakabilmektedir⁶⁵.

Sonuç

En yoğun mübadele göçmeni yerleştirilen bölge Ege Bölgesi olmakla birlikte, Denizli bölge içinde yer alan İzmir, Manisa, Balıkesir kadar yoğun bir göçe sahne olmamıştır. Denizli ilinde Denizli merkezi ve Honaz en fazla mübadilin iskan edildiği yerleşim yeri olmuştur. Honaz'a Grebene kazasının Vraşno ve Kastro köylerinden 81, Samakol'dan bir mübadil hanesi gelmiştir. Vraşno ve Kastro köylerinden gelen 12 hane Honaz'a geldikten kısa bir süre sonra Korucuk'a giderek oraya yerleşmişlerdir.

Türkiye genelinde mübadillerin yaşadığı sorunlar Honaz'da da yaşanmış, karşılaştıkları en önemli sorunları sağlam hanelere iskân edilmemeleri, adi iskâna tabi tutulmaları, dil bilmemeleri, iklim farklılığı, kalitesiz ekmek ve geçim sıkıntısı olmuştur. Bu nedenler ile mübadele döneminde yakınmalar ve şikâyetlerin arkası kesilmemiş, ama zaman içerisinde devletin aldığı tedbirler, mübadillerin çözüm konusundaki olumlu yaklaşımları ve yaşadıkları yere alışmaya başlamaları ile giderek azalmıştır.

---

⁶³ 1945 Honaz doğumlu Mustafa oğlu Hasan Akan.

⁶⁴ Mübadele dönemini çocuk olarak yaşayanlardan bugün 8 kadın 3 erkek hayattadır. Bunlar; Kamile Yeşilpınar, Zeynep Davran, Huriye Akman, Sabiha Yavuz, Naile Kumlu, Fatma Karabenli, Makbule Güngör, Saliha Davran Mustafa Akan, Hasan Akman ve Tahsin Özkan'dır.

⁶⁵ Mübadil-muhacirler Yunanistan'da kalmış olsalardı, oradaki haklarının bugün ne halde olabileceği konusunda olumlu ya da olumsuz hiçbir şey düşünmeden, duygusal olarak terk etmek durumunda kaldıkları topraklara büyük özlem duymaktadırlar.

EK-1

HONAZ MÜBADİLLERİ HANE BİLGİLERİ

Sıra No	Mübadilin Adı ve Soyadı	Kişi Sayısı	İskân Şekli	Hane	Tarla (Dönüm)	Bahçe (Dönüm)	Değirmen	Arsa	Bağ
1	İsmail oğlu Mehmet Emin	8	Tarımsal	1	58	2	-	-	-
2	Veli oğlu Nusret	5	Tarımsal	1	30	9	-	-	-
3	Necip oğlu Şuayip	5	Tarımsal	1	36	9	-	-	-
4	Hüseyin oğlu Hasan	3	Tarımsal	2	27	9	-	-	-
5	Bilö Numan oğlu Ahmet	8	Tarımsal	1	183	9	-	1	-
6	Yusuf oğlu Adem	5	Tarımsal	1	18	-	-	-	3
7	Bilö Mehmet oğlu Hasan ve biraderleri	4	Tarımsal	1	22	4	-	-	-
8	Bekir oğlu Besim kızı Emine (Güncan)	5	Tarımsal	1	35	7	-	-	-
9	İbrahim oğlu Müslüm (Aşağıçay)	5	Tarımsal	1/3	6	9	-	-	-
10	Hayrullah oğlu Akif (Kulaksız)	5	Tarımsal	1/3	30	9	1	-	-
11	İbrahim oğlu Ramiz (Gencer)	3	Tarımsal	1	25	9	-	-	-
12	Bilö Numan oğlu İsmail Hakkı	3	Tarımsal	1/3	29	9	1	-	-
13	Bilö Abdurrahman oğlu Zekeriya (Akhan)	7	Tarımsal	1	55	9	-	-	-
14	Hasan oğlu Tahsin Güngör (Kula oğlu)	5	Tarımsal	1	35	9	-	-	-
15	Necip oğlu Sadık (Yener)	4	Tarımsal	1	35	9	-	-	-
16	Çenko Hüseyin oğlu İbrahim Aslan	6	Tarımsal	1	25	3	-	-	-

17	Murtaza oğlu Muharrem (Aytin)	3	Tarımsal	1	25	8	-	-	-
18	Hasan oğlu Abdullah	2	Tarımsal	-	25	8	-	-	-
19	Hakkı oğlu Zübeyir Türkoğlu (Hacı Bendu oğlu)	2	Tarımsal	1	27	3	-	-	3
20	(Çana Raşit oğlu Hasan) Lütü-Raşit Kılır	3	Tarımsal	1	10	3	-	-	-
21	M.Ali oğlu Abbas (Barut)	3	Tarımsal	1/3	30	4	-	-	-
22	Hasan oğlu Tahir (Yavuz)	4	Tarımsal	1	31	9	-	-	-
23	Hayrettin oğlu Rüstem	3	Tarımsal	1	25	9	-	-	-
24	Süleyman oğlu Ali (Kumlu)	6	Tarımsal	1	33	9	-	-	-
25	Bilö oğlu Mustafa (Can)	3	Tarımsal	1	34	8	-	-	-
26	Hüseyin oğlu İlyas- Necmiye Zeren (Karısı Rahima)	2	Tarımsal	1/3	21	9	-	-	-
27	İdris oğlu Hüseyin (Cenkor)	2	Tarımsal	1	15	3	-	-	-
28	Celal oğlu Osman	7	Tarımsal	1	50	9	-	-	-
29	Abidin oğlu Cemil	2	Tarımsal	1	25	9	-	-	-
30	İsmail oğlu İbrahim (Ünal)	4	Tarımsal	1/3	30	9	-	-	-
31	Veli oğlu Hakkı	5	Tarımsal	1	35	9	-	-	-
32	İlyas oğlu Mevlittin (İncekara)	5	Tarımsal	1	35	9	-	-	-
33	İbrahim oğlu Galip	3	Tarımsal	1	22	8	-	-	-
34	Abidin oğlu Cafer	5	Tarımsal	1	13	4	-	-	-
35	Murat oğlu Osman (Saban)	6	Tarımsal	1	35	9	-	-	-
36	Ragıp oğlu Vehip (Sevim)	4	Tarımsal	1	22	9	-	-	-
37	Ragıp oğlu Nazif (Varol)	1	Tarımsal	1	1	-	-	-	-
38	Hasan oğlu Abbas (Çeçü)	5	Tarımsal	1	33	9	-	-	-
39	Veli oğlu Fehim	1	Tarımsal	1	25	10	-	-	-
40	Hüseyin oğlu	3	Tarımsal	1/3	10	3	-	-	-

	Murtaza (Avcı)								
41	Şükrü oğlu Hayri kardeşi Murat (Aras)	3	Tarımsal	1	38	8	-	-	-
42	Osman oğlu Mustafa oğlu Hasan (Tur)	4	Tarımsal	-	31	8	-	-	-
43	Hüseyin oğlu Hamit Türkoğlu (Hacı Bendi oğlu)	3	Tarımsal	1	30	8	-	-	-
44	Süleyman oğlu Rasim (Fişne)	2	Tarımsal	1	26	4	-	-	-
45	Hafız Süleyman oğlu Ahmet	6	Tarımsal	1	46	-	-	1	-
46	Kara İbrahim oğlu Akif (Karayol)	1	Tarımsal	1/3	20	-	-	-	-
47	Conga Osman oğlu Rıza Zeytin	3	Şehirsel	1	25	9	-	-	-
48	Abidin oğlu Sadık (Devran)	4	Tarımsal	1	32	9	-	-	-
49	Hüseyin oğlu Süleyman (Çiftçi)	3	Tarımsal	1	28	-	-	-	-
50	Veli oğlu Recep Esat (Er)	4	Tarımsal	-	25	9	-	-	-
51	(Hutbi) Mutlu oğlu Sabri ve İdris (üvey oğlu)	3	Tarımsal	1	23	9	-	-	-
52	Hafız Ali oğlu Mustafa (Yeşilkaya)	6	Tarımsal	1	26	9	-	1	-
53	Hüseyin oğlu Ahmet (Midilli)	2	Tarımsal	1	20	8	-	-	-
54	İbrahim oğlu Ali (Batur)	6	Tarımsal	1/3	26	9	-	-	-
55	İbrahim oğlu Sabri (Güzel)	5	Tarımsal	1	35	8	-	-	-
56	Ahmet oğlu Nafız (Anayurt)	4	Tarımsal	1	53	8	-	-	-
57	Tahsin oğlu Hasan (Özkan)	4	Tarımsal	1	31	7	-	-	-
58	Haşım oğlu Osman (Tufan)	3	Tarımsal	1/3	25	9	-	-	-
59	Hasan oğlu Kamber	4	Tarımsal	1	16	9	-	-	-
60	Necip oğlu Necip (Kara)	3	Tarımsal	2	25	9	-	-	-

61	Nafız oğlu İbrahim İyibar (Bektaş oğlu)	5	Tarımsal	1	41	6	-	-	-
62	Halil oğlu Kadri (Yeşil)	4	Tarımsal	1	30	9	-	-	-
63	İbrahim karısı Nuriye ve kızı Zühre (Mol)	2	Tarımsal	1	20	9	-	-	-
64	Musa oğlu Mustafa (Erdoğan)	2	Tarımsal	1	23	9	-	-	-
65	İbrahim oğlu Feyzullah	2	Tarımsal	1	9	-	-	-	-
66	Halil oğlu Ali Zot (Canbakış)	5	Tarımsal	1	25	8	-	-	-
67	Pororu Hasan oğlu İbrahim oğlu Hasan (Uluçay)	5	Tarımsal	1	36	9	-	-	-
68	Bekir oğlu Hüseyin (Adıyeke)	3	Tarımsal	1	30	9	-	-	-
69	Hayrullah oğlu İbrahim (Kumlu)	5	Tarımsal	1	35	9	-	-	-
70	Abdullah oğlu Hüseyin	4	Tarımsal	1	-	-	-	-	-
	TOPLAM	275	-	-	2091	493	2	3	6

KAYNAKÇA

I. Arşivler

BCA (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi) 272-11-19-91-18.

BCA. 272-11-19-91-8.

Denizli Bayındırlık İl Müdürlüğü Arşivi, Klasör 1–23.

II. Yazılı Kaynaklar

AKÇA, Bayram, “Lozan Barış Antlaşması'ndan Sonra Balkan Ülkelerinden Muğla Vilayetine Gelen Muhacirler”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XVII, S. 51, Kasım 2001.

AKTAR, Ayhan, “Nüfusun Homojenleştirilmesi ve Ekonominin Türkleştirilmesi Sürecinde Bir Aşama: Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi, 1923–1924”, Hazırlayan Renee Hirschon, *Ege'yi Geçerken 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi*, (Çev: Müfide Pekin ve Ertuğ Altınay), Bilgi Üniversitesi Yayınları:95, İstanbul, 2005.

ARI, Kemal, “Mübadele Göçmenlerini Türkiye'ye Taşıma Sorunu ve İzmir Göçmenleri (1923–1924)”, *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, C.I, Sayı.1, Yıl:1991, İzmir.

ARI, Kemal, *Büyük Mübadele, Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923–1925)*, Tarih Vakfı Yurt yayınları, 3.Baskı, İstanbul, 2003.

BELLİ, Mihri, *Türkiye Yunanistan Nüfus Mübadelesi, Ekonomik Açıdan Bir Bakış*, Çev: Müfide Pekin, Belge Yayınları, İstanbul, 2004.

Denizli Bayındırlık İl Müdürlüğü, *Denizli Göçmen Döküm Cetveli*.

Denizli Bayındırlık İl Müdürlüğü, *Yunanistan Muhacirleri Esas Kayıt Defteri*.

DÜNDAR, Fuat, *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası (1913–1918)*, İletişim Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 2002.

GÖKAÇTI, Mehmet Ali, *Nüfus Mübadelesi, Kayıp Bir Kuşakın Hikâyesi*, İletişim Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 2004.

İPEK, Nedim, *Mübadele ve Samsun*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 2000.

Meray, Seha L. (Çev.), *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar-Belgeler*, C.1, Kitap 2, Yapı Kredi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, (Basım Tarihi yok).

ORAN, Baskın, *Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu*, Mülkiyeliler Birliği Vakfı

Yayınları: 2, Ankara, 1986.

ÖKSÜZ, Hikmet, “Türk-Rum Nüfus Mübadelesi'nin Sebep ve Bazı İstisnaları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XVI, S. 48., Kasım 2000.

ÖZÇELİK, Ayfer, “Denizli’de Mübadillerin İskânı”, *Kafalı Armağanı* (Komisyon), Akçağ Yayınları, Ankara, 2002.

TOSUN, Ramazan, “Lozan ve Azınlıklar”, <http://www.atam.selcuk.edu.tr/makaleler/ATA%2010/rtosun10.htm>. (Erişim Tarihi: 20 Temmuz 2006)

SOYSAL, İsmail, *Türkiye'nin Siyasi Andlaşmaları (1920–1945) (Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte)*, C.1, Türk Tarih Kurumu yayını, Ankara, 1983.

UÇAROL, Rifat, *Siyasi Tarih*, 3.Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1985.

YALÇIN, Kemal, *Emanet Çeyiz-Mübadele İnsanları*, 8.Baskı, İstanbul, 2005.

III. Sözlü Kaynaklar

1916 Grebene kazası Kastro köyü doğumlu Bilö oğullarından Zekeriya oğlu Musafa Akan (Mülakat: 26.07.2006).

1919 Grebene kazası Vraşno köyü doğumlu Hafız Mehmet Emin kızı Kamile (Karabenli)Yeşilpınar (26.07.2006).

1920 Grebene kazası Vraşno köyü doğumlu Sabri kızı Zeynep Davran (26.07.2006).

1936 Honaz doğumlu Hafız Mehmet Emin oğlu Necdet Karabenli (14.08.2006).

1945 Honaz doğumlu Mustafa oğlu Hasan Akan (halen muhtar) (14.08.2006).

1947 Honaz doğumlu Adil kızı Rabia (Tuskan) Akan (26.07.2006 ve 14.08.2006).